

Farkas Tamás (ELTE BTK)

Nevek, névterek, névadatbázisok névkutatói megközelítésben

HAGYOMÁNYOK ÉS KIHÍVÁSOK VIII.

ELTE Egyetemi Könyvtár, 2019. augusztus 29.

Az előadás témái

- A tulajdonnevek és kutatásuk
- Névtárak, névadatbázisok, alkalmazások
- Nevek és megnevezettek, nevek és névváltozatok: példák a megoldandó problémák köréből
- Megjegyzések és következtetések

MAGYAR NÉVKUTATÁS
A 21. SZÁZAD ELEJÉN

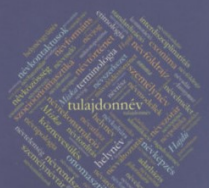
A tulajdonnevek és kutatásuk

A tulajdonnevek

- minden ismert nyelvben és társadalomban léteznek
- erős történeti, társadalmi, kulturális beágyazottság
- funkciói: megkülönböztetés és azonosítás, egyéni és kollektív identitások kifejezése és képzése, a világ megismerése és értelmezése
- gyakorlatias és szimbolikus funkciók

MAGYAR NÉVKUTATÁS
A 21. SZÁZAD ELEJÉN

A tulajdonnevek és kutatásuk

A tulajdonnevek kutatása általában

- sokféle szempontból és megközelítésben
- segédtudomány, alkalmazott terület
- önálló, interdiszciplína
- hungarológiai stúdium

A tulajdonnévkincs számbavétele

- nyelvi jel + enciklopédikus tartalom
- szótári vs. enciklopédikus
(érintkező pontokkal)

MAGYAR NÉVKUTATÁS
A 21. SZÁZAD ELEJÉN

A tulajdonnevek és kutatásuk

A tulajdonnevek típusai

- leginkább közérdekűek
 - személynevek (többféle típusra oszlik)
 - földrajzi nevek (helynevek)
 - testületi nevek (intézménynevek)
 - szellemi alkotások nevei (márkanamek, címek)
- szótári / enciklopédikus megközelítésben
személynév vs. földrajzi név vs. testületi név
(inkább általános – inkább egyedi)

Névtárak, adattárak, alkalmazások

Típusaik

- főbb névtípusok szerint
- történeti vagy jelenkori
- hagyományos vagy elektronikus vagy informatizált

Névtárak, adattárak, alkalmazások

Utónevek szótári jellegű feldolgozásai

- történeti:

- névszótárak, adatbázisok

- web:** **DICTIONARY OF MEDIEVAL NAMES
FROM EUROPEAN SOURCES**

- <http://dmnes.org/>

- jelenkori:

- utónévkönyvek, -szótárak

- web: Utónévkereső^{béta}**

- <http://corpus.nytud.hu/utonevportal>

Aaron m. Hebrew אַהֲרֹן, of uncertain origin.

The name of the Biblical brother of Moses, a 4th C British saint, and a 6th C saint. Wycliffite Bible (1395): *Aaron*. Geneva Bible (1560): *Arón*, *Arabon*. Sagrados Escrituras (1569): *Aarón*.

For more information see Withycombe, s.n. Aaron.

England

Latin

● 1185x1186 *Aaron* (gen) PR-XXXVI p.18

nem:	tetszőleges
utónév (teljes)	Ilona
eredet:	
• jelleg:	tetszőleges
• nyelv:	tetszőleges
• adott névből:	nincs megadva
jelentés:	
névnap:	bármely hó nap
becézés (teljes)	
szótagszám:	tetszőleges
hangrend:	tetszőleges
magánhangzók:	
gyakoriság (2013-01-01):	
• össznépszerűség:	tetszőleges
• újszülöttek:	tetszőleges
• trend:	tetszőleges
Mehet	Törés

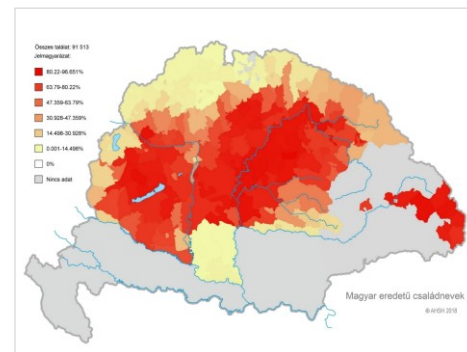
Névtárak, adattárak, alkalmazások

Családnevek szótári jellegű feldolgozásai

- történeti, jelenkori szótárak, névadatbázisok

- web: **TÖRTÉNETI MAGYAR
CSALÁDNÉVATLASZ**

<http://www.csaladnevatasz.hu>

- web: **NÉVVÁLTOZTATÁSOK**

Az adatbázis 156 946 névváltoztatás adatait tartalmazza.

Lekérdezés módja
☐ általános ☒ részletes ☐ ismert személyek böngészése

Felvett vezetéknev: Kovács Eredeti vezetéknev: Schmidt

Utónevek (szóközzel elválasztva): Dániel Vallás: római katolikus

Lakhely: Budapest Névváltoztatás éve (1815-1932): 1815 - 1932

Születési hely: Budapest Születési év (1770-1924): 1770 - 1924

[segéd karakterek: % = tetszőleges számú (beleértve a 0-t is) karakter helyett, _ = pontosan egy karakter helyett]

<http://www.macse.hu/names/names.aspx>

Névtárak, adattárak, alkalmazások

Földrajzi nevek szótári és névtári feldolgozásai

- gyakoribb az enciklopédikus jellegű feldolgozás
- különböző típusú névadattárak, különösen:
 - helységnév-azonosító szótár
 - történeti helynévtári sorozatok
- különböző adatbázisok, webes fejlesztések is

Névtárak, adattárak, alkalmazások

Lehetséges kapcsolódási pontok

- általában:
 - módszeres, reprezentatív adatbázisok vannak
- személynevek:
 - ált. nem konkrét személyekre
 - kivéve családnév-változtatási adatbázis, 1815-1933
- földrajzi nevek:
 - ált. konkrét helyekre
 - történeti és jelenkori adatok sora
 - szakszerű etimológia (pl. FNEsz. ultima manus kiad.)

Nevek és megnevezettek

A Nemzeti Névtérben

- nevek és megnevezettek összekötése: alap
- több enciklopédikus ismeret kapcsolása: lehetőség

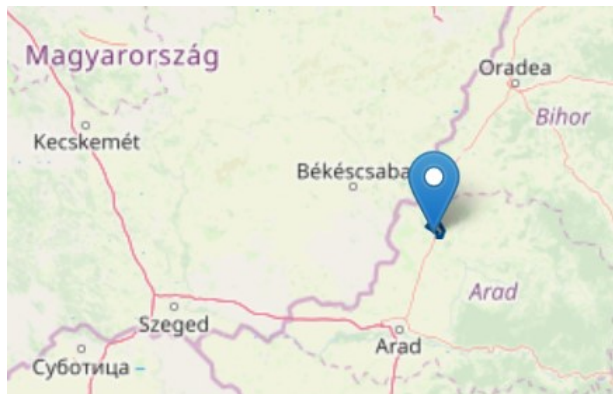
Ugyanakkor

- nem feltétlen egyszerű, pl. *Centauri*, *Anonymus*
- egy/több név ~ egy/több megnevezett
(a többnevűség természetes)

Nevek és megnevezettek

Egy név → több megnevezett

- kevésbé ismert esetek
pl. *Eperjes* település (Szlovákia / Mo. Csongrád m.)
- extrém esetek
pl. *Kisjenő* település (Románia Arad m. / *Moldova)

Nemzeti Névtér

Google Maps

Nevek és megnevezettek

Több név → egy megnevezett

- *15. sz. *Bothos István, Félegyházi István, Tahi István*
- *Csokonai Lili és Esterházy Péter* író

vö.:

Nemere István | Nording, S. | Maloney, Mack | Herrington, Stuart | Hamilton, Henry
| Florion, Daniel | Darieni, Raymond | Seymour, Lilly | Wilmon, Vanessa | Smith, R. C.
| Moward, T. | Niemayer, Stefan | Saint Etienne, Anton de | Nordking, Stephanie
| Stone, Richard | Tihanyi István | Biró Dániel | Messina, Maria | Moretti, Melissa
| Nording, Steve | Morton, Steve, Sir | Sent-Èt'en Antuan de | Watson, Neil Omar
| Falvai Róbert | Kovács Gergely István | Leblanc, Jean-Paul | Kiss-Béry Miklós
| Brandt, Chris | Alihanov, Pjotr Sztjepanovics | Alihanov, P. Sz. | Lottinge, Klaus von
| Patrick, Paul | Altamira, Alissa | Forest, Nigel | Repton, Steve | Dax, Norbert
| Harrington, Stuart | Preston, Angela | Al-Saffin, Salome | Welden, Oscar | Patton, Palma

(Pécs, 1944 –)

író, műfordító

- *Horváth János* irodalomtörténész, *?
- férjezett nők és leánykori nevük

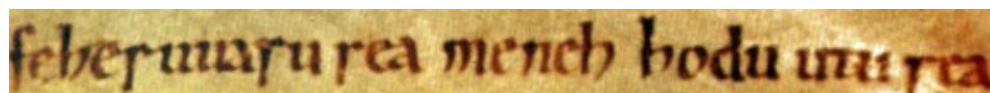
Nevek és megnevezettek

Egy megnevezett → több név

- pl. Székesfehérvár | Stoličný Belehrad | Столни Београд | Alba Regia Regina
| Секешфегервар | Секешфехервар | Stuhlweißenburg

Föld | Európa | Magyarország | Fejér Megye

város | megyei jogú város

Mikszáth Kálmán | Mikszáth Kálmán, kiscsoltói | Miksat, Kal'man

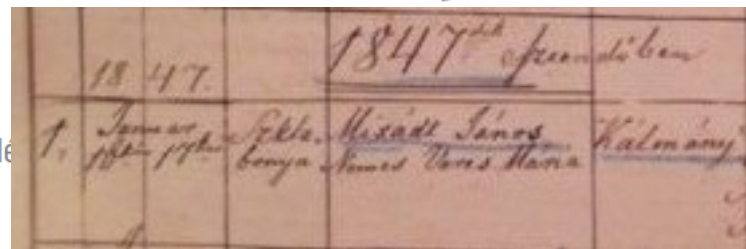
| Katanghy Menyhért | Kálmán bácsi | Kákai Aranyos No. 3. | Kákay Aranyos Nr. 3.

| [Kákay Aranyos Nr. 3.] | Scarron | -th -n. | Novus | M-th K-n. | m. | Stenografus | M-th. | -th.

| Nemo | th. | Kákai Aranyos Nr. 3. | M. K.

(Szklabonya, 1847 – Budapest, 1910)

akadémikus, író, publicista, újságíró, országgyűlési képviselő

- valójában különböző értékű nevek
ezekről korlátozottan képes informálni

Nevek és névváltozatok

Az egységes v. elsődleges névalak kérdése

- hagyományos kiadványoknál szükséges

pl. *Szenczi* vagy *Szenci* → *Szenci* (?)

vagy

NÉV

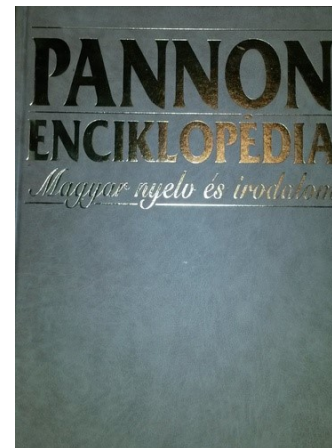
Szenczi Molnár Albert

(HUN)

Szenci Molnár Albert

Molnár Albert, Szenczi

Szentzi Molnár Albert

- meghatározása nem feltétlen egyértelmű
főleg a történeti nevek esetében:
hivatalosság hiánya, változatosság és változékonyság

Nevek és névváltozatok

Nyelvi és politikai határainkon túli megfelelők

- földrajzi nevek

Székesfehérvár | Stoličný Belehrad | Столни Београд | Alba Regia Regina
Секешфегервар | Секешфехервар | Stuhlweißenburg

Föld | Európa | Magyarország | Fejér Megye

történeti v. mai idegen nyelvű, külföldi v. nemzetiségi

- személynevek

Bél Mátyás | Meliboeus | Bel, Matthias | Melibeous

(Ocsova, 1684 – Pozsony, 1749)

I. még:

- testületi nevek

Nevek és névváltozatok

A hivatalosság és állam keretein túli megfelelők

pl. Újhely | **Slovenské Nové Mesto**

Föld | Európa | Szlovákia | Kassai Kerület | Tőketerebesi Járás

és:

Sátoraljaújhely városát a trianoni határ kettévágta. Az elcsatolt részre a szlovák jogszabályok *Újhely* formát állapítottak meg; ezt követi LELKES, viszont *Szlovákújhely* (HAJDÚ-MOHAROS, SZMA.), *Tótújhely* (HVa., TSz.), *Kisújhely* (ebben a formában támogatja az FNB az ottani vasútállomás menetrendi nevét) és *Karlatanya* (SEBŐK) variánsok is élnek.

pl. Komárom | **Rév-Komárom** | **Révkomárom** | **Komárno** | **Komorn**

Föld | Európa | Szlovákia | Nyitrai Kerület | Komáromi Járás

és:

alakváltozatokkal azonosítják a helységet: *Észak-* és *Dél-Komárom*. A beszélt nyelvben a *szlovákiai Komárom* / *magyarországi Komárom*, illetve *Túl-Komárom* / *túl-komáromi* megnevezés is használatos 'határon túli, Dunán túli' jelentésben mindkét városra

- a határtalanítás programja és problematikája

Nevek és névváltozatok

A pontos névalak

- a névkezdő névelők problémája
könyvtárosi szabány: nem – itt: igen
- a helyesírás kérdései

pl. Fertő

Föld | Európa | Magyarország

tó

Fertő-Laposi-Tó

Föld | Európa | Magyarország

tó

Fertő-Tói-Csatorna

Föld | Európa | Magyarország

csatorna

vö.

helyesírás.mta.hu
Helyesírási tanácsadó portál

Névkereső

Fertő-laposi-tó

Fertő-tói-csatorna

Megjegyzések, következtetések

Eleve sok megoldandó feladat

vö. névkezelés a könyvtári feldolgozásban

Előadásom szempontjai

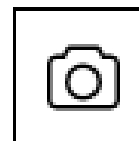
- jelezni a feladat nagyságát,
- a megoldandó feladatok sokféleségét, komplexitását,
- néhány problématípus felvillantásával

Alapértékei

- létezik,
- ilyen módon,
- ilyen tartalommal,
- ilyen távlatokkal

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

Farkas Tamás

(1970 –)

nyelvész